

Coperta I. OPRIȘAN

Coperta I: Țărani transilvăneni, imagine din *La grande Roumanie*, Album édité par *L'Illustration* (sept. 1929).

Coperta I, IV: Coiful dacic de la Coțofenești – imagine de ansamblu și detalii.

Clapele I, IV: Pietre figurative de la poarta și, respectiv, din străvechiul cimitir roman de la Alba Iulia.

Editura VESTALA

ISBN 978-973-120-084-2

© Toate drepturile sunt rezervate Editurii VESTALA.

G. Popa-Lisseanu

CONTINUITATEA ROMÂNILOR ÎN DACIA Dovezi noi

Ediție îngrijită și prefață de
I. OPRIȘAN

Editura VESTALA

București, 2016

Responsabilitate pentru conținutul și cărțile

Vindelicia, 35
 Vistula, 74
 Viterbium, 90, 106
 Vizigoți, 21, 48
 Vlachernae, 77
 Vlahi, de mai multe ori, 71, 75,
 76, 77, 79
 Vlacherichini, 78
 Vlah, 76, 77, 78, 86
 Volga, 23
 Volochi, 25, 71, 74, 75, 76
 Volocholov, 75
 Volochoveni, 75
 Vulpe, R., 34

W

Wag, 101
 Waitz, 106
 Walati, 137
 Wälsche, 75

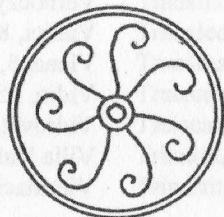
Weigand, Gust., 125
 Wogul (regiunea), 23

X

Xenopol, Al., 6, 19, 87, 103

Z

Zaculi, 96, 97
 Zaldapa, 64
 Zârna, 131
 Zeiller, 35
 Zemlja Vlașca, 49
 Zercon, 47
 Zernensium, 134
 Zimmermann-Werner, 49
 Zlatna, 135
 Zoltan, 26, 27, 95
 Zosimus, 52, 53
 Zumbothely, 139
 Zwonimir, 26

Cuprins

Răspuns „Dictatului de la Viena“ 5

Notă asupra ediției 9

CONTINUITATEA ROMÂNILOR ÎN DACIA

Prefață 13

1. Introducere 15

2. Geneza problemei românești 16

3. Cum motivează străinii neautohtonía
 românilor 20

4. Originea ungarilor și cucerirea
 Transilvaniei 22

5. Originea poporului român și a limbii
 române 28

6. Dacia înainte de romani și sub romani 30

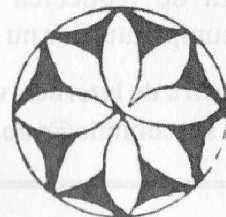
7. Dacia după părăsirea ei oficială 35

8. Arătările arheologiei 39

9. Arătările lui Ammian Marcellin 44

10. Arătările lui Priscus	46
11. Arătările lui Jordanes	48
12. Arătările lui Zosimus	52
13. Arătările lui Procopius	54
14. Două novellae împărățești	60
15. Arătările lui Theophilactus	64
16. Legenda Sfântului Dumitru	67
17. Arătările lui Theophanes	71
18. Arătările cronicarului rus Nestor	73
19. Românii de la sudul Dunării în izvoarele bizantine	77
20. Arătările scriitoarei Anna Comnena	80
21. Arătările lui Cinnamus	82
22. Bordonii-brodnicii în cronica lui Nicetas	84
23. Arătările lui Nicetas Choniates	86
24. Brodnicii-români în izvoarele medievale	88
25. Arătările lui Thomas Tuscus	90
26. Arătările cronicilor ungurești	92
27. Românii în Descriptio Europae Orientalis	98
28. Românii în cântecele medievale	106
29. Organizarea românilor în cnezate și voievodate	113

CONTINUITATEA ROMÂNILOR ÎN DACIA	159
30. Arătările lui I Rogerius	116
31. Dovezi scoase din studiul limbii	122
32. Dovezi scoase din toponimie și onomastică	131
33. Arătările documentelor (Diplome regale și bule papale)	136
34. Încheieri	140
Indicele numelor proprii	143

2. Geneza problemei românești

În adevăr, mutismul aparent al unor documente care să ateste persistența românilor în regiunile fostei Dacii, a făcut pe unii scriitori din veacul al XVIII-lea, germani de origine, să pună la îndoială, din considerațiuni de ordin politic, continuitatea românilor la Nordul Dunării.

Și, de unde până atunci, toți istoricii erau unanimi întru a considera pe români ca urmași ai romanilor – începând cu umaniștii secolului al XV-lea, cu Enea Silvio Piccolomini și cu Bonfini – deodată, ca prin minune, li s-a negat autohtonía în ținuturile în care trăiesc și li s-a căutat proveniența, fie la Sudul Dunării, fie chiar în stepele îndepărtate ale Asiei.

În adevăr, veacul al XVIII-lea se deschisese pentru români sub niște auspicii promițătoare. Căci, după înfrângerea turcilor, care ajunseseră prin cuceririle lor până sub zidurile Vienei și după întronarea dominației habsburgilor în Transilvania și în Cislaitania, precum și, mai ales, după unirea unei părți a bisericii ortodoxe din Transilvania cu biserica din Roma, românii de peste Carpați începură să privească viitorul cu mai multă încredere.

Dar, în special, trei evenimente de o covârșitoare importanță istorică, făcea ca, mai ales în jumătatea a doua a veacului al XVIII-lea, să se trezească conștiința națională la românii de peste Carpați.

În primul rând, erau reformele pe care împăratul, cu largi vederi politice, Iosif al II-lea, le-a anunțat *urbi et orbi* tuturor popoarelor sale¹ și în urma cărora românii de peste munți

¹ Prin edictul de toleranță din 1781 s-a proclamat egalitatea de drept, civilă și religioasă, a românilor cu celelalte națiuni. Dar, în anul 1790, murind împăratul, edictul de toleranță a fost revocat.

prinseră nădejde să scape din starea lor de șerbie la care îi adusesese, după un răstimp de relativă bună stare politică și socială, *Unio trium nationum* din 1437 și mai ales Tripartitul lui Verböczy din 1516. Reformele liberale ale lui Iosif al II-lea le aduceau românilor nădejdea de a se bucura și ei de drepturi constituționale.

În al doilea rând, erau mișcările revoluționare din anii 1784 și 1785 ale lui Horia și ale tovarășilor săi Cloșca și Crișan, mișcări la care luaseră parte toți conducătorii neamului românesc: preoți, învățători, cărturari și care mișcări erau puse la cale, poate, cu asentimentul Vienei.

În al treilea rând, era acțiunea politică întreprinsă de întregul neam românesc de peste Carpați, în frunte cu tot clerul, prin faimosul memorandum numit de un contemporan, cam în ironie, *Supplex libellus Valachorum*.

„Tustrele aceste evenimente, dar mai cu seamă cel din urmă – spune un istoric român¹ – avură darul de a provoca o mare îngrijorare, tulburare chiar, printre unguri și sași, aflați, tocmai atunci, după revocarea ordonanțelor liberatoare², într-o acută dispoziție de reacționarism, în vederea reîntronării și asigurării pentru totdeauna în viitor a poziției lor – privilegiate și dominante – poziție clătinată și amenințată, pe cât de neașteptat, pe atât de serios, prin efemerele reforme iosefine.

Căci, în cazul când postulatele politice naționale române, de egală îndreptățire la viața publică a țării, reclamate prin *Supplex libellus*... ar fi fost cucerite, numărul cel covârșitor al românilor și, negreșit, vigoarea și calitățile ce ei afirmaseră în ultimul timp pe terenurile unde propășirea nu le putuse fi cu totul împiedecată, trebuiau să fie pentru cei ce până atunci profitaseră exclusiv de munca și jertfa acestui popor, serioase motive de îngrijorare, de tulburare, cum s-a vădit aceasta în dezvoltarea de mai târziu a vieții publice din Transilvania.

¹ Al. Lapedatu, *Istoriografia română ardeleană*, în *An. Ac. Rom., Disc. de recept.*, 1923.

² Edictul de toleranță al lui Iosif al II-lea.

Respect pentru oameni și cărți

De aci, necesitatea pentru dânsii a unei serioase lupte împotriva cererilor române, nu numai pe teren politic, ci și științific.

Și de aci prilejul binevenit ca noua teorie istorică a lui Sulzer, privitoare la originea balcanică a poporului român, să fie pusă în serviciul luptelor politice, prin acei scriitori ai timpului care se făcuseră exponenți ai concetățenilor sași și unguri în aceste lupte.”

Cel dintâi scriitor care s-a identificat cu noile idei care circulau pe atunci, atât în Ungaria, cât și în țările vecine, a fost, nu un ungur și nici un sas, ci un german din Elveția, Franz Joseph Sulzer, care a trăit în Transilvania și apoi în Țara Românească, unde a și murit ca juristconsult al lui Alexandru Vodă Ipsilanti. Fiind ginerele patricianului sas din Brașov, Johann von Drauth, acest Sulzer se identificase cu ideile politice ale sașilor privitoare la originea, trecutul și drepturile politice ale românilor.

În cartea sa¹, Sulzer a formulat, el, cel dintâi, teoria expusă cu un caracter evasi-științific despre originea balcanică a românilor, voind să dovedească neautohtonia românilor din situația de robie politică și socială a acestora la Nordul Dunării. Argumentarea lui Sulzer s-a dovedit în urmă a nu fi fost serioasă².

Această teorie a lui Sulzer sa fost îmbrățișată, apoi, cu multă căldură de urmașii săi și, nu mult după el, sasul Eder a publicat *Supplex libellus Valachorum*³, scriere oficială redactată anume pentru reprezentanții țării în dietă, scriere în care combate punct cu punct toate cererile românilor și în care se oglindește toată ura conaționalilor săi.

Chestiunea aceasta, însă, a fost făcută cunoscută în cercuri mai largi din străinătate de șvabul din Ungaria, Johann

¹ Fr. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, I-III, Viena, 1781–1782.

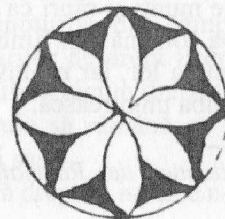
² Cf. Aur. A. Mureșanu, *O nouă contribuție la istoria românilor în Evul Mediu*, Extr. din *Țara Bârsei*, 1940, p. 40.

³ Eder, *Supplex libellus Valachorum cum notis historico-criticis*. Claudiopoli, 1791.

Christian Engel, mare istoric german, care se deosebește de Sulzer prin aceea că admite migrațiunea românilor în veacul al IX-lea, deci înainte de cucerirea ungurească și de colonizarea sașilor.

Cărțile lui Engel¹ au stârnit, în urmă, o întreagă literatură, care a dat la iveală argumente și pro și contra și la care au luat parte dintre români mai ales Samuel Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, literatură ce a culminat în veacul al XIX-lea prin studiile lui Rösler, Hunfalvy, Rethy și alții și prin răspunsurile lui Xenopol, Onciul, Burlă și alții, ca să nu mai vorbim de istoricii de astăzi încă în viață.

¹ Engel, *Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubium et origine Valachorum*, 1794 și *Geschichte der Moldau und Walachei*, 1804. Cf. Al. Lapedatu, *Op. cit.*, p. 13.

3. Cum motivează străinii neautohtonii românilor

Adversarii continuității românilor, susținători ai admigrării de la Sudul Dunării în regiunea Carpaților, au două feluri de argumente: unele negative – *ex silentio* – iar altele pozitive. Cele negative se reduc la următoarele trei:

1. Timp de o mie de ani, de la 271 sau 275, și până în secolul al XIII-lea – susțin adversarii continuității – izvoarele istorice nu ne-ar da nicio informație asupra românilor din actualul lor teritoriu, deși, în ce privește pe românii din Peninsula Balcanică, aceștia sunt amintiți cu trei sute de ani înaintea celor din stânga Dunării.

Mutismul acesta al documentelor nu s-ar explica decât prin nepersistența românilor în țara lor.

Același mutism însă îl întâlnim pentru toți locuitorii Ardealului până la începutul secolului al XIII-lea, fie din cauză că în aceste teritorii nu exista o viață ordonată, fie că invazia tătarilor din 1241 a contribuit la distrugerea totală a documentelor ce vor fi existat¹.

2. În al doilea rând – susțin adversarii continuității – în tot teritoriul românesc de la Nordul Dunării, nu s-ar găsi o singură numire de localitate ce s-ar fi păstrat din epoca romană și care să poarte caracterul fonologic al limbii române.

Diferitele numiri de munți și râuri ca Tisa, Criș, Olt, Mureș etc. ar fi intrat în limba română din limba slavă sau din limba maghiară și prin mijlocirea lor, iar nu invers din limba română în limba slavă sau în limba ungurească.

¹ Cf. Aurel Decei, *La situation des Roumains*, în *Revue de Trasylvanie*, VI, 2.

3. În al treilea rând, după retragerea cârmuirii romane din Dacia, țara ar fi trecut sub stăpânirea goșilor, „federati” ai romanilor, care au condus-o timp de o sută de ani, de la 271 sau 275 până la 375, când s-a produs invazia hunilor, iar de la 453 până la 566 au stăpânit în Transilvania gepizii.

Urmele acestor două popoare germane se constată neîndoios până în secolul al IX-lea.

Cu toate acestea, semințiile germane n-ar fi lăsat nicio urmă în limba română.

Și, dacă românii ar fi trăit tot timpul în țara lor de astăzi, ar fi cu neputință să nu fi păstrat și ei, în tezaurul lor de cuvinte, vorbe și expresiuni din limba germană, cum s-a întâmplat aceasta în Italia, unde goșii și longobarzii au lăsat urme neîndoielnice în limba italiană, sau în sudul Franței și în Peninsula Iberică, unde se întâlnesc urmele francilor și ale vizigoșilor. În limba română nu s-ar găsi nimic asemănător.

4. Pe lângă aceste trei argumente, negative, în aparență destul de puternice, s-ar mai adăuga și un al patrulea argument, acesta însă pozitiv. Structura limbii românești prezintă o foarte apropiată înrudire cu limba albaneză, ceea ce nu s-ar putea explica decât printr-o nemijlocită vecinătate.

Și cum istoricește nu s-ar constata, – susțin adversarii autohtoniei românești, – ca să fi locuit cândva la Nordul Dunării ilirii, strămoșii albanezilor de astăzi, urmează ca românii să fi locuit la dreapta acestui fluviu, de unde apoi, cu timpul, ar fi imigrat în regiunea Carpaților.

Înlăturându-se astfel autohtonii românilor și negându-li-se pe această cale, și științificește, pretențiile lor asupra regiunilor transcarpatine, s-ar întrona drepturile și privilegiile ungarilor și chiar ale sașilor asupra acestor regiuni și trecutul în întregime și-ar dobândi justificarea sa.

Transilvania și ținuturile din câmpia de răsărit a Tisei, aparținând, deci, ungarilor de drept istoric, românii ca venetici nu și-ar mai putea justifica niciun drept al lor asupra țării.

Ei au fost și trebuie să rămână ca națiune numai tolerată față de unguri, secui și sași.

În Ungaria milenară drepturi istorice n-ar avea decât ungurii.

4. Originea ungarilor și cucerirea Transilvaniei

Asupra originii ungarilor s-au produs în decursul vremurilor două teorii mai de seamă.

Prima este teoria lui Vambery, care susține că maghiarii sunt de obârșie mongolă, din Asia, unde acest învățat ungar i-a și căutat.

A doua teorie, adoptată azi de întreaga istoriografie maghiară, este cea a germanului Budenz, care pare a fi dovedit în mod definitiv că ungurii sunt de origine europeană din ramura fino-ugrică.

După cronicarul rus Nestor, părintele istoriografiei rusești, care a scris prin secolul al XI-lea, finii, din al căror neam se trag ungurii, locuiau în Nordul Europei, deasupra unei linii ce s-ar trage de la lacul Ladoga până la Samaria din regiunea Volgăi. Sub această linie, trăiau o amestecătură de popoare finice și tătare care, întinzându-se până la Marea Neagră, erau într-o neconținută mișcare. Între aceste popoare erau și ugrii, adică ungurii.

La începutul Evului Mediu, după ce a început să slăbească puternicul zăgaz ce li-l pusese poporul roman, toate aceste neamuri, împinse unele de altele, se mișcă și-și caută loc și hrană spre apus, unde se găseau slavii, germanii, celto-galii și greco-romanii.

Dintre popoarele fino-tătare care s-au pus atunci în mișcare, nu s-au menținut astăzi decât bulgarii care, ca o compensare a rămânerii lor pe locurile pe care le-au ocupat, au fost nevoiți să-și jertfească limba și cultura lor primitivă și să-și însușească limba și cultura slavă (indo-europeană) și apoi ungurii care, deși

înconjurați de toate părțile de popoare de rasă arică, au izbutit, totuși, să se adapteze noilor împrejurări și să intre, grație elementelor ce le-au absorbit în sânul său, în concertul popoarelor indo-europene. Turcii au apărut în Europa numai după ce invazia popoarelor s-a potolit.

Ungurii de viță fino-ugrică n-au de a face cu lappii și cu finii din Nordul Europei. Ei sunt originari din regiunea Wogul, de lângă munții Urali și atât ca limbă, cât și ca neam, fac parte din fino-ugro-vogulici.

Existența ungarilor istoricește se constată, mai întâi, la anul 884 de împăratul scriitor Constantin Porfirogenitul¹, fiul lui Leon Filosoful și care a domnit în Bizanț de la 913–959.

După informațiile lui Porphyrogenitus, pecenegii – numiți și pacinați, iar mai târziu bisneni – trăind între Volga și Urali, nelinișteau neîncetat, când pe uzi când pe chazari, popoare ce locuiau la Sudul pacinaților.

Unindu-se atunci uzii și chazarii se aruncară asupra pecenegilor, pe care îi goniră din lăcașurile lor; aceștia, la rândul-le năvăliră asupra ungarilor pe care îi scot din așezările lor.

Fiind, deci, bătuți de pecenegi, ungurii se împart în două. Unii se îndreaptă spre Sud-Est și se stabilesc în Persia, iar alții sunt nevoiți să plece spre apus, sub conducerea voievodului Lebedias și ajung în regiunea numită Atelkuz².

Când au venit ungurii în Atelkuz erau șapte seminții sau triburi, constituind, după cum ne spune cronicarul Simon de Kéza, 108 familii. La aceste șapte triburi, s-a adăugat, în urmă, și al optulea, tribul chazarilor, numiți cabari. Căci, ivindu-se o

¹ Constantin Porfirogenitul în scrierea sa *De administrando imperio* consacră ungarilor – pe care îi numește turci – patru capitale în întregime.

² După Gombocz-Melich, *Lexicon*, sub voce, ar fi vorba de unul dintre fluviile Don, Nistru sau Volga. Mulți cred că ar putea fi vorba de Basarabia și Moldova, regiuni care, pe când scria Porphyrogenitus, erau în stăpânirea pecenegilor. Atelkuzu ar însemna „lângă apa Atel”, cum ar fi Bodrogeköz, Rábaköz, Sárköz, lângă Bodrog, lângă Rába, lângă Sár.

ceartă între semințiile chazarilor, s-au dezbinat cabarii și s-au unit cu ungurii, ca al optulea trib, cu drepturi egale.

Din acești cabari, trib al chazarilor, socotesc unii scriitori unguri că se trag secuii. Argumentul, cel puțin în aparență, pare plauzibil, cu atât mai vârtos cu cât cabarii mergeau în lupte înaintea celorlalte triburi, întocmai după cum, mai târziu, secuii formau avangarda trupelor ungurești¹.

Pe când ungurii se găseau în Atelkuz, era împărat la Bizanț Leon Filosoful, care se afla în război cu marele țar Simion al Bulgariei.

Fiind de mai multe ori biruit, împăratul Leon atrage în alianță, la anul 890, pe Arpad, șeful ungarilor, cu care împreună învinge în mai multe lupte pe țarul Simion și-l silește să încheie pace.

Doi ani în urmă, însă, țarul Simion ca să se răzbune pe unguri, de la care avusese atâta de suferit, se unește cu pečenegii, dușmanii de totdeauna ai maghiarilor și năvălesc împreună în Atelkuz, nimicesc pe apărătorii țării, duc în sclavie o mare parte din populație, pustiesc țara în lung și lat, și o lasă în urmă în stăpânirea pecenegilor.

Hoardele ungurești erau cu totul neputincioase, căci ele erau duse în Apus, fiind chemate de Arnulf din Carintia, în războiul ce acesta purta cu Suatopluc, regele Moraviei, război care nu s-a sfârșit decât odată cu moartea lui Suatopluc. Pe vremea aceea, Moravia cuprindea și partea de Vest a Ungariei, împreună cu Pannonia.

Dintre maghiarii ce vor fi scăpat de furia pecenego-bulgară, o parte vor fi trecut munții, fugind în regiunea de sus a Oltului și se vor fi păstrat sub numirea de mai târziu de secui². Cealaltă

¹ Const. Porphyrogenitus, *De adm. imp. προεξάρχειν τοῦ πολέμου*, în traducerea lui Marczali: *a háborùban elöljárjanak*. Cf. *A magy. honfogl. Kútfoi*, p. 124.

² Meitzen, *Siedlung und Agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen*, Berlin, 1895, II, p. 161 crede că secuii ar fi urmașii acestor unguri fugiți din Atelkuz.

parte, marea lor masă, a fugit spre Nord, a trecut Prutul și a căutat să se întâlnească cu trupele lui Arpad ce se întorceau din expediția împotriva moravilor.

Cu gândul, probabil, să se întoarcă înapoi, în vechea lor patrie din Urali, ungurii au luat drumul spre Nord și ajung la Kiev, unde domnea varegul Oleg.

Vorbind în general despre unguri, fără să ne precizeze datele nici ca timp, nici ca loc, cronicarul rus Nestor ne spune că „ungurii au trecut șirul de munți, care până astăzi se numesc munții Ugrici și s-au așezat cu corturile lor înaintea Kievului. Fiind nomazi, ca și polovcii, ca unii care veneau din Orient, începură să se lupte cu volochii și cu slavii care trăiau acolo amestecați, după ce se sfâșiaseră între ei și se foloseau de același teritoriu.

Sosind mai târziu, ungurii bătură și pe unii și pe alții și locuiră în urmă, în aceeași regiune, ceea ce făcu să i se dea unei părți din țară numele de țara ugrilor.”

Aci se vede că inserează cronicarul Nestor evenimentele petrecute ceva mai târziu.

Pentru ca să părăsească asediul Kievului, ungurii au primit de la regele Oleg un preț de răscumpărare și, întărindu-se cu elemente noi, probabil cu chazarii cu care trăiau în strânsă prietenie, se întorc înapoi și se hotărăsc să intre din nou în Ungaria, în care altădată luptaseră ca ajutoare ale lui Arnulf.

Și, fiind sprijiniți de popoarele prin mijlocul cărora treceau, cu merinde și călăuze, spre a le scuti țara de prădăciuni, ajung pentru a doua oară în Ungaria.

În Ungaria, maghiarii intră pe la Nord, pe la râul Latorța și ajung curând la Muncaci. De aci se întind spre Nord către Ungvar, la Sud către Borsova și Ugocea din valea Tisei de Sus, iar la Vest până la Sajo și Tokai.

Pe cine va fi găsit Arpad în Ungaria de la sfârșitul veacului al IX-lea?

Meitzen, conducându-se după informațiile cronicarilor, crede că în regiunea de la Muncaci se găsea un vasal al regelui